

Történet és identitás*

Gondoljuk újra a
szociológiatörténetet**

Kupa László

A Replika volt már fóruma néhány évvel ezelőtt a magyar szociológia identitását firtató vitának-eszmecserének. Úgy tűnik, az akkori vita nem jutott teljesen nyugvópont-ra, és Saád József vitaindítója most főként történeti dimenziókban keresi a választ a hazai szociológia identitása kapcsán. Ugyanakkor az a kérdés is felvethető, hogy az identitásprobléma esetében nem általános érvényű jelenségről van-e szó, vagyis az egyetemes szociológiatörténetben nem tapasztalhatóak-e úgyszintén a válság bizonyos jelei? A Saád József által is többször hivatkozott Jerzy Szacki az elméleti szociológus és a szociológiatörténész tevékenységének összehasonlításakor egyértelműen az előbbi magasabb reputációja mellett érvel.

„Az elméleti szociológus minden gondolkodót kortársaként kezel, míg a történész szemléletére a távolságtartás jellemző. Ez a kettősség a szociológiatörténész identitástudatát veszélyezteti: ha elméleti szociológiát csinál, akkor komoly pozíciót vív ki magának a szociológusok között, s valószínűleg erőteljesebben befolyásolja gondolkodásukat. Ha viszont a múlt tanulmányozása mellett kötelezi el magát, akkor megszűnik szociológusnak lenni, s egy lesz a szellemi történet, az eszme- vagy tudománytörténet azon számos képviselői közül, akiknek munkássága nem feltétlenül kelti fel a szociológusok figyelmét” (Szacki 1985).

Am azt is hozzáteszi, hogy az alacsony presztízs oka sokszor a szociológiatörténész gyatra munkája. Az efféle szociológiatörténet ugyanis nem tudományelmélet, és nem is tudománytörténet, hanem „...egyszerűen a múltban élt szociológusok portréinak gyűjteménye, ahol a szerzők fáradtságos munkával kivonatolt összegzését néhány életrajzi adat és egy-egy téma időszerűségét kiemelő közhelyek egészítik ki, egy pár kritikai megjegyzéssel fűszerezve”.¹ A hazai szociológia vizeire evezve hasonlóképpen regisztrálhatjuk a magyar szociológiatörténet iránti – finoman szólva – csekély érdeklődést, hozzáátéve, hogy a Szacki által említett különbség nálunk nem tapasztalható, tudniillik a szociológiaelmélet és a szociológiatörténet művelőjét nagyjából hasonló elszigeteltség és érdektelenség övezi...

* A tanulmány alapjául szolgáló kutatást az „Országos Tudományos Kutatási Alap” támogatása tette lehetővé.

** Az alcím utalás François Furet magyar nyelven megjelent munkájának címére („Gondoljuk újra a francia forradalmat”).

1 Szacki (1985). Még lesújtóbb a véleménye Mertonnak, aki az efféle szociológusról azt állapítja meg, hogy „rendkívül szűk látókörű, már-már a Pickwick Klubba illő felfogásnak” a híve (Szacki 1985:43).

Saad József a szociológiatörténet négy típusát különbözteti meg tanulmányában a „minék a története” kapcsán: 1. a társadalmi gondolkodás tudás- és/vagy történet-szociológiai elemzését; 2. a szociológiai gondolkodás eszmetörténeti áttekintését; 3. társadalomelméletek és/vagy szociológiai elméletek történeti áttekintését; 4. a szociológia mint diszciplína művelésének történeti/tudomány-szociológiai feldolgozását. Nem tárgyalva e helyütt az egyes kategóriák jelentését, értelmezési tartományuk határait és a lehetséges fogalmi átfedéseket, jelezni kívánom, hogy a kérdést tekintve álláspontom némiképpen eltér Saad Józsefétől.

Mielőtt azonban ennek ismertetésére rátérnék, érinteni szeretném a „megírható-e a szociológia története” kérdését. Mint ismeretes, a vitaindító átveszi Szacki érvét, miszerint „...a szociológia történetét nem lehet megírni”, hanem csak különböző típusú és szintű történetek írhatók meg. Ha jól értem Saad József érveit, ebben az akadályban nemcsak a meglehetősen szerteágazó „nemzeti” szociológiatörténetek tömege játszik szerepet, hanem – többek között – az empirikus szociológiai vizsgálatok nagy száma is. Az említett érvek azonban véleményem szerint vitathatóak. Természetesen nem abban az értelemben, hogy tudniillik elkészíthető egy olyan történeti szintézis, amely minden ország összes szociológiai tanulmányát, elméletét, empirikus szociológiai kutatását és iskoláját magában foglalná, hiszen ez valóban képtelenség. De ugyanennek a kíváncságnak képtelenség lenne eleget tenni a művészettörténet, az irodalomtörténet, a közgazdaságtan, a néprajz vagy a historiográfia területén is, holott a felsorolt diszciplínákat illetően léteznek történeti szintézisek. Az említett szintézisek sem fogják át, persze, *totum et totaliter* tudományáguk elméleti, módszertani és empirikus vetületeit, ez a körülmény azonban önmagában nem gátja a valamilyen szakmai szelekción alapuló történeti szintézisnek, vagyis nemcsak a különböző aspektusú „történetek” készíthetők el. Megjegyzem, a szociológiatörténet kezdeti szintéziseinek egyike, a monumentális Barnes–Becker-féle monográfia (1961) is ennek a törekvésnek a jegyében íródott, felvéve a tematikába az egyes országok szociológiatörténeti anyagát is – bár ezt erősen vitatható szakmai színvonalon tette.

Rátérve a szociológiatörténet már jelzett, a vitaindítóétől némiképpen eltérő felfogására, annak *három típusát* vázolom, jelezve, hogy hipotézisről és nem kidolgozott elméletről van szó. Az *első* a szociológiatörténet *eszmetörténeti* típusa, amelynek keretében egy szociológus, egy iskola, egy tudományterület alakulásának, társadalmi-ideológiai kondicionáltságának, társadalmi funkciójának a kérdését lehetne vizsgálni. A *második* a szociológiatörténet *tudománytörténeti* típusa, amely az adott személy, irányzat, korszak stb. tudományos kategóriaapparátusát, annak használatát, kölcsönhatásait írja le. A *harmadik*, a szociológiatörténet *intézménytörténeti* típusa pedig lényegében a Saad József által említett diszciplinált-ságot, vagyis többé-kevésbé a „scientific community” történetét ragadná meg. A szociológia létrejöttét megelőző, de azt valamilyen módon elősegítő, Saad József kifejezésével élve, társadalmi gondolkodás története pedig a *szociológia prehistorikumát* képeznék. Az egyes típusok a weberi értelemben vett ideáltípusként értelmezhetők, vagyis a konkrét kutatómunkában nem választhatók szét mereven (Weber 1970).

Az említett három típus közül leginkább az első, az eszmetörténeti típus, illetve a prehistorikum területén tapasztalhatóak azok a hiányosságok, amelyekről az alábbiakban kívánok szólni. Még jeles szociológiatörténeti munkák sem mindig mentesek az olyan „lebegő státusú” társadalomtörténeti háttér, egyfajta „korrajz” megkonstruálásától, amelyből mintegy deduktív úton levezethető X vagy Y szociológiai klasszikus gondolatmenete. Az effajta megközelítés révén sokszor csak meglehetősen sematikus, torz képet nyerhetünk. Többé-kevésbé megelégszünk annak a lapos közhelynek a deklarálásával és kétes értékű dokumentálásával, hogy X vagy Y is „korának gyermeke” volt, ahelyett, hogy arra a – persze sokkal nehezebb és munkaigényesebb – feladatra vállalkoznánk, hogy kimutassuk: valójában milyen külső hatások érték a szóban forgó szociológusokat. Időnként persze forrás-hiánnyal találkozhatunk, bár a hazai szociológia esetében inkább a fel nem dolgozott, sőt a

fel sem kutatott források bőségével van dolgunk, ámde inkább szívelejük meg a wittgensteini tanácsot – „amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell” –, mint hogy homályos összefüggéseket tételezzünk.

A társadalmi-történeti kondíciók számbavétele, a „korrajz” megkonstruálása azonban még más csapdákat is tartogathat a szociológiatörténész számára. Kulináris példával élve ugyanis, a „korrajzot” általában a szakács-szociológiatörténész készíti el, de a társtudományok – így elsősorban a történettudomány – által prezentált félkész termékekből. Az ily módon kiküzdött „korrajz” azonban önálló életre kel, mondhatni, objektíválódik, függetlenül alkotóelemeitől. Ha pedig ezt a korrajzot szociológusok életműve magyarázataként is kezeljük, akkor még inkább érthető nagyfokú rezisztenciájuk mindenféle módosítással szemben. Pedig a „korrajz” elemeiről idővel kiderülhet, hogy már meghaladottak, képzeletbeli boszorkánykonyhánk félkész termékeiről pedig, hogy romlottak, de legalábbis állottak. Több szociológiatörténész támaszkodik például E. Hobsbawm (1964) „kettős forradalom” elméletére, mégpedig oly módon, hogy a modernitás, a folyamatos változás-változtatás igény szempontjából tekinti mérföldkönek az említett folyamatokat. Igencsak kérdéses azonban, hogy a modernitás szempontjából korszakhatárnak tekinthető-e a francia forradalom. Amióta François Furet (1994) ez irányú kutatásai széles körben ismertté váltak, a korszakkal foglalkozó és a szakmai közvélemény álláspontjára valamit is adó történész aligha teheti meg, hogy minden kételkedés nélkül kijelentse: a francia forradalom *azért* tekinthető mérföldkönek az európai történelemben, mert megdöntötte a feudalizmus névvel illetett valamit, és ezzel megnyitotta az utat a modernitás előtt. Az pedig talán nemcsak az eszmetörténet fintorának, hanem a szociológiatörténész kritikájának is tekinthető, hogy Furet éppen arra a Tocqueville-ra hivatkozva bizonyította a közép-kori francia társadalmi struktúra több jellegzetes intézményének már a francia forradalom kitörése előtti megszűnését, akit egyben a politikai szociológia egyik megalapítójának is szokás tekinteni (lásd Aron 1983). A példák sora tovább gyarapítható. A szociológiatörténet egyik fontos emancipációs tantétele az egyén tradicionális közösségi gyökereinek lazulása, amelynek kezdetét Nyugat-Európában a 17–18. századra teszi. Hogyan vélekedhet azonban erről a felfogásról az az Alan Macfarlane, aki a legtradicionálisabbnak tartott társadalmi kategóriával, a parasztsággal kapcsolatban mutatott ki individualista mozzanatokot a 13. századi Angliában? Ha ugyanis érvelése pontos, akkor – mint írja – a „... történelem során legalaposabban feltárt parasztságról kiderül, hogy az nem volt parasztság” (Macfarlane 1993: 262).

Áttérve a szociológia prehistorikumának problémájára – melynek történeti vizsgálata esetén úgyszintén nem akceptálható az említett, korrajz típusú megközelítés –, felmerül az időtáv meghatározásának a kérdése. A Barnes–Becker-féle monográfia azt a megoldást választotta, hogy *ab urbe condita* vizsgálta a szociológia kialakulását. Ennek a megközelítésnek lehetséges olyan olvasata is, hogy a szociológia a társtudományokat nemcsak jelenétől, hanem múltjától is meg kívánja fosztani (lásd erre vonatkozóan Simmel 1973). Ami pedig a mű szemléleti korlátait illeti, a szociológia története így olyan lassú, organikus növekedési folyamatnak tekinthető, amely, mondjuk, egy növény kifejlődéséhez hasonlítható. Az effajta ábrázolás mellőzi e fejlődési folyamat markáns jegecesedési pontjainak megragadását, és a prehistorikumnak szinte a civilizáció históriájával való azonosítása következtében a történet elemei túlzottan harmonikusan illeszkednek a teleologikusnak tetsző folyamatba. A Barnes–Becker-féle szociológiatörténeti munkák többnyire már jóval rövidebb időtávval dolgoznak, ábrázolásukban jobban megragadhatóakká válnak a kialakulási folyamat *punctum saliens*, még ha ezek nem is mindig mentesek az ideológiai szlogenektől. A szociológia prehistorikumának megrajzolása azonban egy további elméleti problémát is felvet. Minek alapján dönthetjük el egy-egy szerzőről, gondolatról, eszmeftutatásról, hogy beilleszthető e kialakulási folyamatba? A „korrajz” típusú megközelítések problematikusága és

használhatatlansága miatt e kérdés megválaszolása elsősorban a szociológiatörténet tudománytörténeti típusának a feladata. Hangsúlyozni kell persze, hogy ekkor a szóban forgó szövegek interpretációjáról lehet pusztán szó, hiszen a hivatkozott klasszikusok nem dolgozhattak *par excellence* szociológiai fogalmakkal, és nem is jelölhették meg eszmefuttatásaik szociológiai szempontból releváns elemeit...

Raymond Aron a szociológia kialakulását tekintve meglehetősen egyszerű, egyszerűsített plauzibilis megoldást választott. Mellőzte a társadalomtörténeti háttér felvázolását, pontosabban, beérte egy-két utalással például a szociális szférára, illetve a modernitásra, majd tulajdonképpen témáját tekintve máris *in medias res* volt. E lendületes kezdetet pedig úgy érte el, hogy megjelölte a szociológia tárgyát – a társadalmat mint olyant –, valamint azt a két kategóriális princípiumot – a newtoni oksági törvény alkalmazása a társadalomtudományokban és a fejlődés törvénye (Aron 1983: 14–16, 36–38, 62) –, amelyek a szociológia első, pozitivistá paradigmájának mellőzhetetlen alkotóelemei voltak, megvizsgálta, ki alkalmazta ezeket elsőként a társadalomtudományokban, és közülük az egyiket, Montesquieu-t a szociológia előfutárának tekintette. Ebben maga Comte is igencsak segítségére lehetett, hiszen ő is megnevezte azokat a tudósokat – az elsők között Montesquieu-t és Condorcet-t –, akiknek szerinte oroszlánrészük volt a szociológia kialakulásában, sőt azokat az okokat is, amelyekre álláspontját alapozta (Comte 1979). Bármennyire egyszerűnek tekinthető is ez a megoldás a szociológia kialakulását illetően, a tudományos kategóriák vizsgálatának módszere jóval egzaktabbnak tűnik, mint a már említett társadalmi-történeti megközelítés. A filológiai módszerek segítségével ugyanis több-kevesebb megbízhatósággal kihámozható egy-egy fogalom jelentése, történeti kialakulása, „genealógiája”, a hatásvizsgálat történeti szempontjai. Úgy vélem, ez akkor is így van, ha magukat a kategóriákat sem tekinthetjük egyszer s mindenkorra adottnak és perdöntőnek egy-egy szociológiatörténeti kérdés szempontjából, hiszen nagyon is lehetséges, hogy a kutatás olyan újabb kategóriákra bukkan, amelyek ismeretében akár jelentősen is módosulhat a különböző tudománytörténeti folyamatokról és irányzatokról korábban kialakított kép. A tudományos kategóriák vizsgálatára koncentrált megközelítés segítségével egyébként inkább kaphatunk választ arra, a szociológiatörténet kezdeteit firtató kérdésre, hogy miként történhetett meg olyan országokban egyes szociológiai fogalmak használata, pusztán e tudományos kategóriák recipiálása segítségével, ahol a szociológia kialakulásának a „korrajzból” fakadó társadalmi-történeti kánonja értelmében még nem lett volna szabad szociológiának kialakulnia. Ez a megjegyzés egyúttal a kategóriák meglehetősen szuverén létezőmódjára enged következtetni.

Ha meghatározott kategóriák kialakulásának és használatának tükrében vizsgáljuk a magyar szociológia történeti kialakulását,² akkor akár Aron most ismertett egyszerű megoldását is választhatjuk. Ennek fényében számomra úgy tűnik, hogy Magyarországon először Pulszky Ágost művelt telivér szociológiát (tudományelmélet, társadalomelmélet, az állam és a jog szociológiai vizsgálata, módszertan stb.), de a kategóriális princípiumok használata szempontjából már szociológusnak tekinthető Beöthy Leó is, míg az előfutárok között többen is említhetők (például Eötvös József, Hunfalvy Pál, Kemény Zsigmond, Szontágh Gusztáv stb.). Mindazonáltal tudatában kell lennünk e megközelítés számottevő hiányosságainak is: a feladat éppen annak feltárása lenne, hogy a hasonló vagy azonos fogalmakban gondolkodó, a szociológia kialakulását elősegítő különböző társadalomtudományi diszciplínák – melyek maguk is a kialakulás folyamatában voltak – képviselői konkrétan miként, milyen fogalmak és módszerek segítségével járultak hozzá a hazai szocioló-

2 Ezt a megoldást választottam a magyar szociológia kialakulásának áttekintését tartalmazó – műhelyvitára készült – kandidátusi értekezésem kéziratában (Kupa 1991: 216).

gia megszületéséhez, beleértve e fogalmak és módszerek kikristályosodásának, módosulásainak folyamatát is. Ebben az esetben tehát nemcsak egy-két, nyilvánvalóan előfutárnak tekinthető gondolkodó munkássága kerülne górcső alá, hanem a tudomány- és eszmetörténet „finom szárait” követve, jóval szélesebb sávban lehetne vizsgálni és felrajzolni ezt a történeti folyamatot. Úgy vélem azonban, hogy ezt a munkát nem a helytörténeti irodalomban kárhoztatott „kalászat” módszerével kéne elvégezni, vagyis nemcsak egy-egy illusztris és ezért többé-kevésbé már feldolgozott társadalomkutatói életmű elemzésére volna szükség, hanem sokszor a nem élvonalbeli, vagy nem ilyenek tekintett gondolkodó ez irányú munkásságának a vizsgálatára is. Nincs itt tér a lehetséges feladatok további számbavételére, de annyi bizonyosnak látszik, hogy a munka dandárja még hátra van, hiszen például a kéziratok nagy része szinte érintetlenül várja a kutatót.

Ezzel, úgy vélem, tulajdonképpen választ is adtam a „minek a története” kérdésére: azaz a magyar szociológia története nagyjában-egészében azonos azzal a történeti folyamattal, amelyről idáig azt gondoltuk, hogy az a magyar szociológia története... Ha a magyar szociológia történetével, különösen annak kezdeteivel kapcsolatos, az originalitás szempontját számon kérő kritikákra gondolunk, akkor a kérdést a következőképpen is meg lehet fogalmazni: ha szociológiának tekintjük a pozitivistá paradigmában építkező originális gondolatrendszereket, akkor miért kéne szociologikus mivoltukban megkérdőjelezni az említett elméletek hatására megjelenő, nem originális, akár pusztán a recepcióra irányuló munkákat? Az efféle megközelítés része, ha nem is a legfennköltebb része, az úgynevezett normál tudományos tevékenységnek. (A normál tudományra vonatkozóan lásd Kuhn 1980.) Ha pedig elvetjük a pozitivistá paradigma és esetleg más, későbbi paradigmák szociologikus mibenlétét, akkor nemcsak a szociológiatörténet eddig konszenzuálisan elfogadott kijelentéseit kellene tagadnunk, hanem azt is meg kéne mondanunk, hogy melyik paradigmát, és miért éppen azt, tekintjük szociologikusnak, azaz honnan kezdődik a szociológia története (valójában). Ha tehát elfogadjuk a pozitivistá paradigma szociologikus mibenlétét, akkor véleményem szerint nem kérdőjelezhető meg az e paradigmában építkező, „mimetikus” jellegű gondolatok szociologikus mivolta, az originalitás hiányára hivatkozva. Az originalitás problémája természetesen fontos kérdés, de már egy másik kérdés.

Mindazok valós problémáról beszélnek, persze, akik az empirikus kutatások, a professzionalizálódás és az intézményesülés szempontjait alapvető fontosságúnak tekintik a szociológia mibenléte és működése szempontjából. Jómagam például Sorokinnál találkoztam olyan gondolatokkal, amelyek az említett folyamatok kialakulásához kapcsolják a szociológia markánsan elkülöníthető, új korszakát (Sorokin 1966: 3). Mindez elvileg akár csökkentheti is a korábbi periódus jelentőségét a szociológia történetében, de ezáltal a szociológia kezdeti időszakai még nem válnak prehistorikumká, maga a szociológia pedig prototudománnyá. A briliáns matematikai apparátussal dolgozó közgazdaságtan regisztrálhatja ugyan, hogy Adam Smith, sőt John Stuart Mill ércnél maradandóbbnak tűnő közgazdasági törvényei nem mások, mint csupán filozófiai spekulációk (Stigler 1989: 418–419), de mégsem valószínű, hogy a fenti álláspontot akceptáló közgazdaságtan-történet szerzője akár Smith-t, akár Millt kihagyná a diszciplína művelőinek sorából.

A múltat, persze, más okok miatt sem lehet végképp eltörölni. Jerzy Szacki – Tom Bottomore és Robert Nisbet nyomán –, tulajdonképpen vitatva a kuhni paradigmaelmélet azon tételét, miszerint az új paradigma végérvényesen felváltja a régit, azt állítja, hogy a letűnt szociológiai paradigmák Csipkerózsika-álmukat alusszák, és idővel – ha részlegesen is, de – újjáélednek (Szacki 1985: 48–49). Így a szociológia alapító atyáinak a gondolatai is adhatnak impulzusokat a jelen szociológusai számára. Ebben az esetben pedig bajosan lehetne minden fenntartás nélkül a prehistorikumhoz és a prototudományosságához tartozónak tekinteni azokat a gondolkodókat, akiknek az elméletei akceptálhatóak lennének a jelen vagy a jövő szociológusai számára.

A professzionalizáció, az intézményesülés, azaz a diszciplináltság kérdése nemcsak fontos területe a szociológiatörténetnek, hanem eddig a legkevésbé kutatott része. Megkockáztatom, hogy a különböző iskolák, műhelyek, publikációs fórumok létrejöttének, működésének vizsgálata olyan rendszerezett adatbázist feltételez, amelynek összeállítása elsősorban az említett intézményekben részt vevő tudósok egyéni életpályájának beható ismeretében lehetséges. A szociológiatörténet eme típusában is rendkívül fontos annak az interperszonális információs anyagnak a felkutatása, összegyűjtése és feldolgozása, amely működésében mutatja be ezeket az intézményeket. Ugyanakkor szeretném hangsúlyozni a diszciplináltság talán legfontosabb elemének, a „tudományos közösségnek” a történetiségét. Van ugyanis bizonyos hajlandóság a tudományos közösség(ek) anakronisztikus látásmódjára. Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy míg a szociológiai paradigmák esetében elfogadjuk a történetiséget, addig a „tudományos közösség” szerkezete, működése és kommunikációs rendszere szempontjából a jelenlegi, de legalábbis túlonúl modern standardokat abszolútizáljuk és tekintjük mértékadónak. Holott nemcsak a paradigmák változhatnak, hanem a tudományos közösségek maguk is. A „tudományos közösségek” tevékenységének intenzifikálásában természetesen óriási módosulást jelentettek az utóbbi fél évszázad során végbement folyamatok – a már említett intézményesülés és professzionalizáció –, amelyek a „tudományos közösségnek” mint közösségnek a strukturalitását tekintve is nyilvánvalóan korszakos jelentőségű változásnak tekinthetők, de a levélváltás vagy a társasági élet révén úgyszintén létrejöhetnek ilyen közösségek, mint ahogy létre is jöttek például a telefax vagy a konferenciázás révén.

A „minek a története” kérdés mellett felmerül az „érdemes-e magyar szociológiatörténetet írni” kérdése is. Az igenlő választ adók általában a magyar szociológia értékes múltjára, originalitására hivatkoznak. Nos, messzemenően egyetértve ezekkel az álláspontokkal, két nagyon egyszerű, mondhatni szikár szempontra hívom fel a kételkedők figyelmét: 1. a szociológia hatására; 2. a szociológus hatására. Az első szempont esetében arra gondolok, hogy a szociológia egyrészt befolyásolta például a közgondolkodást, a politikát stb., másrészt pedig, hogy milyen hatással volt a többi tudományra. A második szempont esetében pedig arra, hogy a szociológus mint műhelyteremtő hogyan hatott tanítványaira, munkatársaira, mennyiben inspirálta esetleges tudományos pályaválasztásukat, fogalomkészletüket és munkamódszerüket. Pusztán ennek a két kérdésnek az említése is elegendőnek tűnik annak kijelentéséhez, hogy az originalitás legcsekélyebb jelét sem mutató, kompendiumszerű munka is bírhat történeti relevanciával, amennyiben az említett művek *hatásairól* van szó. Ha valaki netán Széchenyi István szellemi környezetével vagy a magyar egyezményes filozófia történetével foglalkozik, aligha hagyhatja ki a tudós hajóskapitányt, Szontagh Gusztávot; vagy a századelő politikai válságát elemző kutató a politikai fejleményeket – hagymázás szociáldarwinista érveléssel – (helyesen) prognosztizáló Méray-Horváth Károlyt. Ha pedig az ércnél maradandóbb tudományos igazságok, a már többször említett originalitás szempontját firtatjuk, akkor nem látom, miben is áll napjaink szociológiájának fölénye az elődök munkásságához képest? Vajon melyek azok az elméletek, fogalmak, módszertani útmutatások, amelyek olyannyira originálisak, hogy szerzőik számára kivitüntetett és elvitathatatlan helyet biztosítanak a nemzetközi tudósközösségben, és ezért szerepeltetésük egy majdani magyar szociológiatörténetben bizonyosra vehető? Persze, ezzel együtt az is mondható, hogy a szociológia és a szociológus hatása érdektelen, még akkor is, ha tudományos értelemben véve jelentős hatásról beszélhetünk. Ekkor azonban – úgy tűnik – már a történelemmel magával van baj. Valamilyen reflektálatlan, önhitt viszonyulásról van szó saját szűkebb és tágabb pátriánk, szakmai és közéleti közösségeink historikumához, végső soron önmagunkhoz. Ennek aggasztó jelei itt és most már jól láthatók.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Aron, Raymond (1983): *Main Currents in Sociological Thought*. 10. kiadás, 1. kötet.
- Barnes, Harry Elmer– Howard Becker (1961): *Social Thought from Lore to Science*. 3. kiadás. 1–3. kötet. New York.
- Comte, Auguste (1979): A társadalom újjászervezéséhez szükséges munkálatok terve. In Comte: *A pozitív szellem*. Két értekezés. Budapest.
- Furet, François (1994): *Gondoljuk újra a francia forradalmat*. Pécs.
- Hobsbawm, Eric (1964): *A forradalmak kora (1789–1848)*. Budapest.
- Kuhn, Thomas S. (1980): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest.
- Kupa László (1991): *Pulszky Ágost szociológiája*. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Budapest.
- Macfarlane, Alan (1993): *Az angol individualizmus. A család, a tulajdon és a társadalmi átmenet*. Budapest: Századvég Kiadó–Hajnal István Kör.
- Simmel, Georg (1973): A szociológia problémája. In Simmel: *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Somlai Péter szerk. Budapest.
- Sorokin, Pitirim A. (1966): *Sociological Theories of Today*. New York–London–Tokyo.
- Stigler, George J. (1989): A közgazdászok és az állam. In Stigler: *Piac és állami szabályozás. Válogatott tanulmányok*. Kertesi Gábor szerk. Budapest.
- Szacki, Jerzy (1985): Szociológiatörténet és önálló szociológiai elmélet. In *Szociológiai Figyelő*, 1.
- Weber, Max (1970): A társadalomtudományi és társadalompolitikai megismerés „objektivitása”. In Weber: *Állam, politika, tudomány. Tanulmányok*. Kemény István és Varga Iván szerk. Budapest.